

Частина перша

МЕРІГРІН

Багато хто збожеволів через жінок і зробився рабами через них. Багато хто загинув, і збився зі шляху, і згрішив через жінок... І хіба не сильні жінки, якщо так чинять вони?

Езра

1

Учитель місцевої школи залишав село, і багато хто шкодував про це. Мірошник з Крескома позичив йому двоколку з білим парусиновим верхом і коня, аби доставити в місто, що лежало миль за двадцять, його майно. Для багажу вчителя було цілком достатньо цього возика — адже частину хатнього облаштування й побуту надала йому шкільна рада. Єдиною громіздкою річчю, що належала самому вчителю, крім скрині з книжками, було невелике піаніно, куплене ним на розпродажі того року, коли він надумав зайнятися музикою. Але поривання це незабаром згасло, грати до пуття він так і не навчився, а інструмент став лише прикрою перепоною під час переїзду з квартири на квартиру.

Шкільний ректор, у чиєму будинку жив увесь цей час учитель, того дня поїхав — несподівана зміна була йому не до душі. Він не збирався повертатися до самого вечора, розраховуючи, що до цього часу вже приїде новий учитель, і все знову піде заведеним порядком.

Керуючий фермою, місцевий коваль і сам від'їжджаючий учитель у подиві тупцяли у вітальні навколо піаніно. Нарешті вчитель помітив, що навіть коли їм удасться завантажити інструмент на двоколку, усе одно невідомо, що робити з ним після приїзду до Крістмінстера, де він отримав нове місце,— адже там йому спочатку доведеться винаймати житло.

Вихід підказав хлопчик років одинадцяти. Він старанно допомагав учителеві збиратися, і поки чоловіки ламали голови над тим, що робити, несподівано подав голос, почервонівши від збентеження:

— У моєї бабусі є велика дров'яна ловітка. Можна залишити його там, сер, поки ви не облаштуєтесь на новому місці?

— Непогана ідея,— пробасив коваль.

До двоюрідної бабусі хлопчика, старої діви, було вирішено направити депутацію, щоб просити її залишити у себе піаніно, поки вчитель, містер Філотсон, не надішле за ним. Коваль і керуючий пішли подивитись, чи згодиться для цього ловітка, а хлопчик з учителем залишилися віч-на-віч.

— Тобі шкода, що я їду, Джуде? — запитав учитель.

На очах хлопчика блиснули сльози. Він не належав до числа тих учнів, які ходили в школу вдень і постійно спілкувалися з учителем; він ходив лише на вечірні заняття. По правді сказати, «денні» школярі вважали за краще залишитися осторонь від клопоту, пов'язаного з від'їздом наставника,— точнісінько, як деякі відомі в історії учні.

Хлопчик збентежено розкрив книгу, яку тримав у руках,— подарунок містера Філотсона на прощання, а потім визнав, що йому справді шкода.

— І мені теж,— кивнув містер Філотсон.

— А навіщо ви їдете, сер? — запитав хлопчик.

— Ну, це непростя історія, багато чого в ній буде тобі незрозуміло, Джуде. Згодом, може, і зрозумієш.

— Гадаю, я і зараз розумію, сер.

— Гаразд, тільки нікому не розповідай. Тобі напевно відомо, що таке університет і університетський диплом. Це те, без чого жодному шкільному вчителю не добитися пристойного місця. Мій план — спочатку закінчити університет, а потім прийняти духовний сан. Оселившись у Крістмінстері або поблизу нього, я зможу його здійснити.

Тут повернулися коваль і його супутник. Дров'яна повітка міс Фаулі виявилася сухою. Вона цілком годилася для зберігання інструменту, а сама літня пані охоче погодилася виділити в ній місце для піаніно. Було вирішено перевезти його ввечері, коли по сусідству виявиться більше вільних рук.

Учитель оглянув своє житло прощальним поглядом.

Юний Джуд допоміг спакувати останні дрібниці, і рівно о дев'ятій містер Філотсон, попрощавшись із друзями, сів у двоколку поряд зі скринєю з книгами та іншим скарбом.

— Я не забуду тебе, Джуде, — з посмішкою сказав він, коли візок рушив. — А ти поводься гідно, не ображай тварин і якомога більше читай. Нагодиться опинитися в Крістмінстері — неодмінно знайди мене.

Двоколка перетнула галявину і зникла за рогом будинку. Джуд попрямував до колодязя, де залишив відра, відлучившись допомагати своєму наставнику збиратися. Губи у нього тремтіли, немов він ось-ось заплаче. Хлопчик відкинув кришку колодязя, щоб опустити цебро, і раптом застиг, притулившись лобом до стійки колодязного коловороту. Обличчя його стало нерухомим і замисленим, як буває у дітей, що передчасно пізнали мінливості життя.

Колодязь був старий — такий же, як саме село. Джуду він здавався глибокою круглою шахтою, на дні якої, на відстані майже сотні футів, мерехтів диск водяної брижі. Камені кладки зсередини поросли зеленим мохом, і лише на самому верху виднілися сірі плями лишайника.

«Скільки разів брав тут уранці воду містер Філотсон, а тепер він уже ніколи не прийде сюди,— з гіркотою подумав Джуд.— Скільки разів він схилявся над колодязем — ось так само, як я зараз,— коли втомлювався обергати коловорот і так само, як я, відпочивав, перш ніж повернутися додому з повними відрами!.. І справді: що робити такій розумній і освіченій людині тут, у глухому селі!»

По щоці хлопця скотилася самотня сльоза і зникла в колодязі. Ранок видався непогожим, нара від його дихання здавалася клаптиками туману, що висіли в нерухомому, просякнутому вологою повітрі. Раптово в його думки вдерся крик:

— Де ж, нарешті, вода, неробо нещасний!

Голос належав старій, що стояла неподалік садової хвіртки. Вона щойно вийшла з будинку, критого зеленим очеретом. Джуд помахав їй у відповідь і, зробивши відчайдушне зусилля, нарешті витягнув цебро. Потім поставив його на землю, перелив воду у відра і, сяк-так перевівши дух, покрокував вологою галявиною.

Колодязь розташовувався майже в центрі села — точніше, селища, що звалося Мерігрін. Маленьке і застаріле, воно тулилося в долині серед пагорбів, що поступово переходили в гряди крейдяних гір Північного Вессекса. Але яким би старим не було селище, воно повільно змінювалося, і єдиним свідком усієї його історії залишався хіба що колодязь — тільки він не змінювався ні в чому.

Чимало будинків із солом'яними й очеретяними покрівлями і крихітними слуховими віконцями було зруй-